
Marko Stabej

Slovenščina, kontinuum

objavljeno v:

Jerca Vogel (ur.): *Slovenščina – diskurzi, zvrsti in jeziki med identiteto in funkcijo.*

Obdobja 39. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2020.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-39/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2020.

SLOVENŠČINA, KONTINUUM

Marko Stabej

Filozofska fakulteta, Ljubljana

marko.stabej@ff.uni-lj.si

DOI:10.4312/Obdobja.39.19-26

Posamezni jezik lahko pojmujeemo kot celovit kontinuum vseh različnih sporazumevalnih praks, ki potekajo ali vsaj želijo potekati v tem jeziku. Kriterij jezikovne intence nastopi takrat, ko odpovejo drugi, vsaj na videz trdni formalni kriteriji. Pojmovanje jezika kot kontinuuma omogoča celovit, vključujoč pogled na jezik in jezikovno skupnost, hkrati pa odpira vprašanja potrebnosti, smiselnosti in izvedljivosti različnih členitev tega kontinuuma. Postavljamo tezo, da ena sama splošno veljavna delitev ni smiselna, ne s teoretičnega ne z uporabnega jezikovnonačrtovalnega vidika.

slovenščina, jezikovni kontinuum, jezikovna zvrstnost, sociolingvistika

An individual language can be seen as the whole continuum of all the different communication practices which take place or wish to do so in that language. Criteria of language intention function when other, at least apparently solid formal criteria, fail. Looking on a language as a continuum facilitates a comprehensive, inclusive look at the language and the language community, while at the same time raising questions of the need for, reasonableness and practicality of different divisions of this continuum. The thesis is put forward that one generally valid division is not reasonable, either from the theoretical or applicable, language-planning point of view.

Slovene, language continuum, language variation, sociolinguistics

Če bi si izbral samo eno željo, bi ta bila, da bi lahko govoril vse jezike na tem planetu kot svoj materni jezik. Če bi drug drugega razumeli, bi si izkušnje lahko izmenjevali ter bili natančni v formulaciji in bi bilo manj vojn in spopadov.

Tony De Maeyer, igralec in pedagog, intervju v *Sobotni prilogi*, 29. 8. 2020, 28.

Kar jezik zadene, se bodo v Slovenijo, de ime po pravici zasluži, sestavki v vsakim jeziku prejemale, če je le slovenski, naj se v tem ali unim kraju naše mile domovine glasi.

Matej Cigale, Nekoliko besed na bravce, *Slovenija*, 4. 7. 1848.

1

Je resnično razumevanje pri jezikovni komunikaciji res odvisno od natančnosti v formulaciji in ali to natančnost res prinese le obvladovanje nekega jezika kot materne jezika? »Govoriti nek jezik kot materni jezik« iz citata najbrž pomeni

predstavo, da zmoremo nek jezik uporabljati (pri tvorbi besedil in pri razumevanju) celovito, torej ne le v njegovi standardni, knjižni različici, temveč še v drugih zvrsteh oz. varietetah. In celoto vseh varietet nekega jezika lahko poimenujemo jezikovni kontinuum. Pomarčni časopis *Slovenija* je v svoji prvi številki leta 1848 oznanil, da sprejema v objavo sestavke v vsakem slovenskem jeziku, ne glede na njegovo krajevno poreklo – torej je bilo takrat celo za pisno (knjižno) slovenščino jasno in sprejemljivo, da gre za kontinuum regionalnih varietet, vsaj začasno.

2

Katere in kakšne podatke potrebujemo ter kakšno miselno pot moramo ubrati, da lahko slovenščino v sodobnosti teoretično uzremo in jo modeliramo kot jezikovni kontinuum?

Začnimo navihano (če že ne prevratno) in si predstavljajmo kontinuum slovenščine takole: je aplikacija, delujoča na vseh znanih dovolj zmogljivih elektronskih napravah in je možna razumeti vse izjave vseh govorcev in govork, ki mislijo, da govorijo in pišejo v slovenščini. Pa še vse izjave vseh tistih, ki so to mislili v preteklosti.

2.1

Zakaj **aplikacija, program**? Zakaj pač ne neka množica vseh pojavnih oblik jezika, izpričanih v govornih in pisnih praksah govorcev in govork slovenščine? Zakaj ne jezikovni sistem, ki generira izjave v slovenščini? Zaradi več stvari: množica izpričanih pojavnih oblik jezika (ki si jo lahko predstavljamo v različnih oblikah, bodisi abstraktno v obliki jezikovnega (dia)sistema bodisi oprijemljiveje v obliki jezikovnih korpusov, tako ali drugače pridobljenih in strukturiranih bazah jezikovnih podatkov ...) je – kljub svoji preverjeni uveljavljenosti v jezikoslovnem okviru – omejena na neke vrste statičnost. Množica lahko namreč vsebuje samo tisto, kar se je jezikovnega že zgodilo. Ta aksiom znanstvenega jezikoslovja, *samo tisto, kar je že bilo*, je bil sredstvo scientifikacije, poznanstvenjenja jezikoslovja na prehodu iz 18. v 19. stoletje, ki si je želelo temeljiti na preverjenih podatkih in se izmakniti dotedanjemu normativnemu racionalističnemu jezikoslovnemu diskurzu najrazličnejših oblik in namenov (primer takega diskurza lahko opazujemo v *Kraynski grammatiki* Marka Pohlina iz leta 1768).¹ Predstava jezikovnega sistema sicer statičnost presega, vsaj v nekaterih pojavnih oblikah, na takle način: na podlagi izpričanih pojavnih oblik jezika jezikoslovje (z)gradi kompleksen sistem odnosov med obstoječimi jezikovnimi izrazili, ki naj bi bil vsaj v določeni meri zmožen tudi zanesljivo napovedovati prej še neobstoječe jezikovne prakse (oz. natančneje – napovedovati protokol nastajanja vseh sprejemljivih izjav). Klasični, prvotni strukturalizem se je s tem ukvarjal manj, ideja napovedovanja oz. generiranja sprejemljivih, čeprav še nikoli izrečenih, zapisanih, slišanih ali branih izjav pa je pravzaprav temeljna za generativistični strukturalizem, ki slovnico oz. gramatiko nekega jezika opredeljuje prav kot napravo, ki to omogoča in jo je zato edino vredno z raziskovanjem modelirati. Ampak, vsaj kolikor je meni

1 Pri tem se je znanstveno jezikoslovje usmerilo predvsem v zgodovino jezikovnih izrazil in kot glavno metodo ustoličilo rekonstrukcijo.

znano, si generativistično jezikoslovje ni dalo prav veliko opraviti z vprašanjem sprejemljivosti, čeprav je v njegovi metodologiji pravzaprav ključen korak, temveč je s tem na hitro opravilo s postulatoma idealnega govorca, ki naj bi bil emanacija jezikovnega slehernika in slehernice (torej vseh (maternih) govorcev in govork nekega jezika), de facto pa sta ponavadi to kar jezikoslovec ali jezikoslovka sama, z dodatnim mnenjem svojega naklonjenega jezikoslovnega seminarja ali drugega bližnjega občestva. Aplikacija, program, ki si jo tu predstavljamo kot prisposodbo za kontinuum slovenščine, pa mora *razumeti* ves in vsak jezikovni vnos v slovenščini. V skrajni konsekvenci to pomeni tudi prožnost, torej to, da se mora sproti prilagajati vsem novim jezikovnim praksam in jih vgrajevati v svojo zmožnost razumevanja. Seveda se lahko takoj vprašamo, zakaj naj neka aplikacija, naprava jezikovna sporočila sploh razume in kako lahko vemo, da jih. Najenostavneje tako, da naprava na podlagi razumevanja nato nekaj opravi, skladno z govorcevim ali govorkinim namenom. Recimo poišče in ponudi zahtevano informacijo ali prižge luči v prostoru ali zniža nastavljeno temperaturo prezračevalne naprave. Težje si sicer predstavljamo, da bi se bila aplikacija zmožna nasmejati razumljeni šali ali sočustvovati ob razumljeni osebni izpovedi. Toda ta morebitna težava se uravnoteži z nasprotno: govorce in govork se najbrž niti (vsaj za zdaj) nismo pripravljene z aplikacijami sporazumevati o temah, ki ne bi bile izrazito pragmatičnega značaja. Da pa ljudje radi o svojih občutjih in še čem pripovedujemo tudi bitjem, ki naše govorce vsaj pomensko sploh ne razumejo, pa lahko opazujemo vsaj pri lastnikih psov in mačk.

Ekskurz: jezikoslovje bi si bilo mogoče zamisliti tudi kot napovedovanje jezikovnih praks; to pomeni, da bi se iz generativističnega algoritma napovedovanja sprejemljivih jezikovnih izjav preoblikovalo v informacijsko statistično podprto preračunavanje verjetnega in možnega. Na ravni računalniškega dojetja in obdelovanja jezika – od preprostejše površinske oblike do veliko zapletenejšega pomena – se to že itak dogaja. Če bi kot vhodne podatke zajeli še reprezentativne podatke o jezikovnih stališčih v skupnosti, bi si lahko zamislili tudi take vrste jezikovno napovedovanje, ki spominja bodisi na meteorološko bodisi epidemiološko upravljanje z obstoječimi podatki in z izračunavanjem najbolj verjetnih podatkovnih scenarijev dogajanja v nekem jeziku in neki jezikovni skupnosti v bližnji prihodnosti. To pa pomeni, da soobstaja več možnih jezikovnih kontinuumov v prihodnosti, od katerih so nekateri bolj, drugi pa manj verjetni.

2.2

Zakaj je potrebna **kategorija intencionalnosti** izbire jezika (*tiste in tisti, ki mislijo, da govorijo v slovenščini*)? Kako naj aplikacija ve, ali nekdo hoče govoriti v slovenščini? Aplikacija mora tehnično gledano pač za vsak input, vsako jezikovno izjavo domnevati, da je v slovenščini, in jo nato v skladu s svojimi obdelovalnimi in podatkovnimi zmožnostmi poskušati razumeti. Z ljudmi je nekoliko drugače, take vseobsegajoče pripravljenosti ponavadi na splošno ne zmoremo, tako zaradi čustvenih kot tudi spoznavnih razlogov. Kdaj ne uzremo samodejno intence sporazumevanja v slovenščini? Odvisno, kdo opazuje. Ko starša v enojezični družini poslušata svojega

petnajstmesečnega otroka, kako tvori kratke eno- ali nekajbesedne izjave, niti ne pomislita, da tega otrok ne počne v njunem, njihovem, *našem* jeziku – čeprav se zunanjemu opazovalcu nestaršu (govorcu ali govorki istega jezika) realno izrečeno vsaj na prvi pogled ne zdi prekrivno z nobenim znanim izrazilom danega jezika. Precej drugače je glede tega že v dvojezičnih družinah v pretežno enojezičnih okoljih, kaj šele pri dvo- in večjezičnih družinah v izrazito večjezičnih okoljih. Z močnim razkorakom med *intenco* in *performanco* se recimo srečujemo tudi pri testiranju (in nasploh dojemanju) jezikovne prakse nematernih govorcev slovenščine. Nekdo misli, da govori in/ali piše v slovenščini, sprejemniki – ponavadi jezikovni testatorji ali recimo učiteljice – pa te jezikovne produkcije ne dojemajo kot slovenščine, saj imajo z njo take ali drugačne težave (z razumevanjem in/ali vrednotenjem, prim. Ferbežar 2019).

Tako oklevanje »ali nekaj že je slovenščina ali še ne« se ne dogaja samo pri razmejevanju posameznih jezikovnih kontinuumov (v smislu dileme »je to slovenščina ali hrvaščina«), ampak tudi znotraj posameznih varietet kontinuuma (»je to knjižna slovenščina ali ne«, »je to gorenjsko ali ne« in podobno). Ne le to, podobno oklevanje nastopa tudi pri razmejevanju posameznih diskurzov in besedilnih praks znotraj diskurzov (»je to roman ali ne«, »je to znanstveni članek ali ne«, »je to uradna prošnja ali ne«). Dobršen del jezikovne in/ali besedilne normativne dejavnosti lahko razumemo pravzaprav kot način zavarovanja pred takim in drugačnim oklevanjem, pred dvomom, in kot vzpostavljanje vnaprejšnje gotovosti. Neka norma oz. standard seveda pomaga pri odločanju o tem, ali neka konkretna komunikacijska pojavnost že sodi v neko množico, kamor po svoji intenci želi pripadati. Toda če je v tem procesu glavna intenca komunikacijskega dejanja vnaprej jasna, ostanejo kriteriji odločanja za pripuščanje v množico predvsem formalni. Razlogi za (ne)sprejemanje pa so seveda nekaj drugega od kriterijev – ti so izrazito družbene narave. Pri morebitnem utemeljevanju razlogov lahko kriteriji pridejo prav, lahko pa tudi služijo za prikrivanje pravih razlogov.

3

Kako torej **modelirati jezikovni kontinuum**? Izhajamo iz prepričanja, da jezikovni kontinuum v realnosti obstaja in da ga – četudi ne s tem poimenovanjem – čuti in prakticira tudi govorna skupnost. Drugače od naše (za zdaj fiktivne) aplikacije je jezikovni kontinuum kot spoznavni postopek konkretnih govork in govorcev veliko bolj selektiven in diskriminatoren. To pomeni, da govork in govorcev izbiramo in ločimo med tem, katere izjave oz. besedila se nam že zdijo v slovenščini, katere pa še ali sploh ne. Seveda selektivnost in diskriminatornost nista razporejeni enako po celi govorni skupnosti, odvisna je tudi od okoliščin konkretnih sporazumevalnih dogodkov, a vendarle jasno obstajata. Tudi razumevanje je namreč v precejšnji meri intencionalno dejanje. Razumevanje v jezikovni komunikaciji torej ni proces, ki bi ob izpolnjevanju določenih pogojev (predvsem deljenju istega koda) potekal kar samodejno. A splošno prepričanje (vsaj v naših koncih sveta zadnjih dobrih dvesto let) je, da je razumevanje pri komunikaciji v skupnem (še posebej maternem)

jeziku (torej tistem, katerega znanje si delijo vsi sodelujoči v komunikaciji) prav to, nekaj pretežno zagotovljenega in torej samodejnega, in to kljub temu, da se tudi del slovenistične jezikoslovne stroke že dlje časa dobro zaveda, kako kompleksen proces je razumevanje (npr. Kunst Gnamuš 1986, Ferbežar 2012). Morebitne motnje v razumevanju običajno pripisujemo prej nepoznavanju *stvari, o kateri gre beseda*, manj pa *besedi* sami. Če pride do delnega, začasnega nerazumevanja in je volja za nadaljevanje sporazumevanja zadostna, imamo govorce in govorce na razpolago nekaj, čemur lahko rečemo metajezikovno upravljanje diskurza – med komunikacijskim dejanjem lahko metajezikovno uglasimo repertoarne jezikovne razlike (ali premostimo in nadomestimo poimenovalne primanjkljaje) znotraj kontinuuma.² Če smo na kaj takega pripravljeni, če to zmoremo, hočemo in znamo.

3.1

Tudi če na statistično reprezentativen način zberemo in uporabniško prijazno ponudimo strokovni in širši javnosti podatke o najrazličnejših jezikovnih praksah v slovenščini, imamo pri pojmovanju jezikovnega kontinuuma še vedno težave: tako s konceptualizacijo samo kot tudi s členitvijo in poimenovanjem posameznih segmentov kontinuuma. Lahko rečemo celo, da so težave – vsaj v neki vmesni fazi – premo sorazmerne z večanjem množice razpoložljivih podatkov. Taksonomija pojavnih oblik jezika, ki smo jih v tradiciji zadnjih desetletij navajeni imenovati jezikovne zvrsti, je namreč veliko lažje izvedljiva na omejeni in zato miselno obvladljivi množici vhodnih podatkov. Oz. drugače: slovenska splošno šolsko veljavna jezikovnozvrstna taksonomija (še posebej t. i. socialnih jezikovnih zvrsti) temelji predvsem na ne- oz. zunajjezikovnih določilnicah, jezikovni podatki pa so (bili) bolj neke vrste ponazarjalno gradivo kot pa sistematični temelj analize jezikovnega kontinuuma. Zvrstnostna teorija je bila sicer v slovenističnih jezikoslovnih krogih v zadnjem dvajsetletju že večkrat predmet širšega razpravljanja (tudi na simpozijih Obdobja, prim. Vidovič Muha 2003; Kržišnik 2004; Žele 2013), toda do kakih splošnejše veljavnih, širših konceptualnih premikov pri *členitvi jezikovne resničnosti* (to je bil podnaslov simpozija Obdobja leta 2003) doslej še ni prišlo. Na najvišji taksonomski ravni jezikoslovje še vedno ločuje knjižno od neknjižnih oblik jezika. To je seveda razumljivo že zaradi preprostega dejstva, da je standardizirano in kodificirano varieteto lažje sistematično razločiti od vseh drugih pojavnih oblik jezika. Hkrati pa to objektivnemu jezikoslovnemu opazovanju nastavi vsaj dve pasti: variantnost znotraj knjižnega jezika je (zelo posplošujem) pretežno nezaželen, je nekaj, kar naj bi jezikoslovje z jezikovnim načrtovanjem zmanjšalo na minimum.

2 Seveda nikakor ne le znotraj posameznega jezikovnega kontinuuma – vsaj pri neformalnem govornem in pisnem sporazumevanju lahko udeleženci in udeleženke jezikovna izrazila na široko zajemajo iz celote svojega jezikovnega repertoarja, ki ga sestavljajo različni jeziki (v obliki neke vrste osebnih kontinuumov), to je praksa, v angleščini poimenovana *translanguaging* (Ferbežar 2019). V zgodovini slovenskega knjižnega jezika pa pogosto najdemo take medjezikovne metadiskurzivne postopke (še posebej sopostavitve slovenskih novotvorjenk in splošneje znanih nemških ustreznice v oklepaju) tudi v tiskanih besedilih.

Hkrati pa naj bi bila ena od glavnih nalog slovenističnega jezikoslovja prav natančno sprotno določanje meje med knjižnim in neknjižnim pri vseh jezikovnih izrazilih kontinuuma. Posledično je prevladujoča metoda jezikoslovne analize preostalega kontinuuma formalno usmerjena v pojmovanje neknjižnega kot na odstop od knjižne norme (z izjemo specializirane dialektologije). To pa zamegli pogled na resnično logiko in dinamiko jezikovnih izbir pri celoti komunikacijskih dejanj v kontinuumu slovenščine.

3.2

S kakšno podatkovno zalogo slovenščine trenutno razpolagamo? Trenutno razmerje med snopi podatkov pri tipološko oz. taksonomsko sorodnih jezikovnih rabah in snopi podatkov o jezikovnih praksah pri posameznih govorcih in govorkah v njihovi različnosti je v slovenski situaciji popolnoma nesorazmerno. Prvega imamo tudi za slovenščino kar precej: večina gradnje korpusov v zadnjih dobrih dveh desetletjih je tako ali drugače žanrsko zasnovana – reprezentativno-referenčni korpusi zajemajo več žanrov, tako ali drugače specializirani korpusi pa zajemajo raznolikost znotraj posameznega snopa žanrov. Izrazito prevladujejo podatki o pisni jezikovni praksi, nekaj jih imamo na razpolago tudi o govornih. Podatki o različnih jezikovnih praksah pri posameznih govorcih in govorkah pa so veliko redkejši – za zdaj menda še niti načrta ni, da bi zbrali kakršno koli reprezentativno-referenčno množico jezikovnih praks pri reprezentativnem vzorcu govorcev in govork slovenščine. Če že, je bilo nekaj takih poskusov (npr. Bitenc 2015; Bečan 2007) predvsem pri govorni praksi, pri pisni pa ne. To ni pravzaprav nič čudnega, saj je še vedno precej močno splošno prepričanje, da je jezik javnih pisnih besedil bolj ali manj standardiziran, da je seveda tudi standardni jezik poln variantnosti, ampak da je kot varieteta sama homogen in predvidljiv.³ Drugi vidik tako močnega prevladovanja gradiva pisne jezikovne rabe je seveda čisto praktičen: pisna besedila je veliko lažje zbrati in tehnično obdelovati kot govorna.

Jezikoslovje je – tudi s korpusnim pristopom – pač pretežno naravnano v modeliranje jezika kot tako ali drugače zasnovanega sistema. Veliko manj pa se ukvarja z modeliranjem jezikovne prakse govorcev in govork v zapletenem odvisnostnem modelu odločilnih dejavnikov (jezikovna zmožnost, psihosocialna razsežnost, okoliščine ipd.). Tudi če se takega modeliranja lotimo, je podatkovno dostopen predvsem rezultat produktivne jezikovne dejavnosti, medtem ko se do kakršnih koli podatkov v zvezi z razumevanjem (in sprejemljivostjo) lahko s težavo (torej metodološko in izvedbeno zelo zahtevno) dokopljemo le posredno.

3.3

Pri (re)konceptualizaciji jezikovnega kontinuuma se pravzaprav srečujemo z gordijskim problemom: v razsvetljenski znanstveni paradigmi smo navajeni na misel, da je s taksonomijami mogoče ujeti naravni red stvari; z zasnovo na binarnih

3 O nestandardnih pisnih praksah prim. Fišer 2018, o regionalnih različicah v pisni praksi Čibej 2018.

razločevalnih lastnostih temeljčega jezikovnega sistema je to paradigmo utrdilo tudi strukturalistično jezikoslovje 20. stoletja. Če se dva nočna metulja razlikujeta v eni sami (znanstveno dogovorni) ključni potezi in sta zato predstavnika dveh podvrst, se – vsaj na osnovni ravni, ne na ravni recimo teorije o evoluciji – ne sprašujemo, zakaj je tako, ampak to ugotovimo, preverimo in razglasimo za veljavno. Pri jeziku (in marsikateri drugi človeški stvari) pa množico vseh pojavnih oblik delimo v podmnožice z nekim namenom, z nekim ciljem. Seveda ta namen in cilj nista nekaj enovitega in homogenega, temveč preplet marsičesa – od ideologij do čisto praktičnih, recimo pedagoških, lektorskih ali drugih potreb (ki se seveda zmeraj povezujejo tudi vsaj z implicitno ideologijo). To vozlišče pojavnih oblik jezika se sicer na videz da razvozlati z enim zamahom, z enovito taksonomijo – in s tem zavladati jeziku. Toda drugače od mitološkega gordijskega vozla se jezik v praksi nenehno zapleta in prepleta naprej.

Če si nek pripadnik vrste nočnih metuljev eno tipalko osmоди na nočni svetilki, je tudi brez izgubljene tipalke pripadnik natanko iste vrste. In vsaj biološka taksonomija je razmeroma varno stabilna (poenostavljam, vem), saj se lahko zanese na lastnost evolucije, da je – vsaj za vsakdanje človekovo občutenje časa – izredno počasna. Jezikovne prakse se, po drugi strani, spreminjajo bistveno hitreje, in hkrati soobstajajo na bistveno bolj integriran način. Za učinkovito jezikovno načrtovanje se je torej treba pri delitvi in pojmovanju kontinuuma prilagoditi vsakokratnemu jezikovnonačrtovalnemu cilju in za sistematičnost oz. konsistentnost poskrbeti znotraj določenega okvira. Edini pravi znanstveni smisel razčlenjevanja jezikovnega kontinuuma pa je pravzaprav metodološke narave – gre le za iskanje najustrežnejšega načina zajema celote. Seveda pa je za kaj takega nujen pogoj hotenje, da celoto zajamemo.

4

Končajmo še bolj navihano (če že ne prevratno), kot smo začeli: po vseh izpeljavah se je naša začetna jezikovna aplikacija ne samo nadgradila, temveč preobrazila: je aplikacija, delujoča na vseh znanih dovolj zmogljivih elektronskih napravah in je zmožna razumeti vse izjave vseh govorcev in govork, ne glede na to, v katerih jezikih (mislijo, da) govorijo. Bo v tem primeru človeštvo spet začelo zidati Babilonski stolp?

Literatura

- BEČAN, Rok, 2007: *Stilometrična analiza ideolekta. Diplomsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- BITENC, Maja, 2016: *Z jezikom na poti med Idrijskim in Ljubljano*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- ČIBEJ, Jaka, 2018: Regionalne jezikovne različice v slovenski računalniško posredovani komunikaciji: korpusni pristop z ročno označenim korpusom Janes-Geo. Darja Fišer (ur.): *Viri, orodja in metode za analizo spletne slovenščine*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 160–197.
- FERBEŽAR, Ina, 2012: *Razumevanje in razumljivost besedil*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- FERBEŽAR, Ina, 2019: Kakovost v jezikovnem testiranju: misija nemogoče? *Jezik in slovstvo* LXIV/3–4. 83–94.

- FIŠER, Darja (ur.), 2018: *Viri, orodja in metode za analizo spletne slovenščine*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- KRŽIŠNIK, Erika (ur.), 2004: *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti. Obdobja 22*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete.
- KUNST GNAMUŠ, Olga, 1986: *Razumevanje in tvorjenje besedila: poskus pragmatične razčlembе*. Ljubljana: Pedagoški inštitut pri Univerzi.
- VIDOVIČ MUHA, Ada (ur.), 2003: *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje: ob 450-letnici izida prve slovenske knjige. Obdobja 20*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete.
- ŽELE, Andreja (ur.), 2013: *Družbena funkcijskost jezika (vidiki, merila, opredelitve). Obdobja 32*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.